

Бессараб О. В.

<https://orcid.org/0000-0002-8245-7033>

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Стаття присвячена визначенню проблем в сфері реалізації державної мовної політики України та розкриттю напрямів їх вирішення. Загальновідомо, що в умовах сьогодення державна мовна політика України зазнає істотних трансформацій під впливом євроінтеграційних процесів та повномасштабного вторгнення російської федерації на територію нашої держави. Питання мови остаточно перестало бути суто лінгвістичною чи культурною проблемою, перетворившись на визначальний елемент системи національної безпеки. Прийняття Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» заклало міцне правове підґрунтя для розвитку державної мови в усіх сферах суспільної життєдіяльності. Однак процеси його повної імплементації, подолання наслідків багатовікової русифікації та збалансування прав національних меншин відповідно до міжнародних стандартів породжують численні виклики. Тому необхідність комплексного вивчення проблем впровадження мовного законодавства та пошук ефективних механізмів їхнього вирішення зумовлюють високу актуальність даного дослідження.

Визначено, що мовна політика України є сукупністю законодавчих норм і стратегічних програм, спрямованих на врегулювання мовних процесів та адаптацію мовного середовища до сучасних суспільних викликів. Зазначено, що завдяки мовній політиці формується національна ідентичність держави, що дозволяє їй впевнено позиціонувати себе на міжнародній арені. Згруповано проблеми реалізації державної мовної політики в сучасних умовах, зокрема збереження двомовності в побуті, дефіцит безкоштовної освітньої інфраструктури для вивчення мови дорослим населенням, а також численні порушення в цифровому просторі, зокрема відсутність україномовних версій веб-сайтів. Визначено стратегічні напрями їх вирішення, наприклад розвиток мережі розмовних клубів, надання пільг для IT-розробників, які здійснюють локалізацію програмних продуктів та насичення внутрішнього ринку якісним українським культурним контентом. Дані заходи дадуть змогу гармонізувати законодавчі вимоги із запитами суспільства, мінімізувати соціальну напругу та остаточно закріпити статус української мови як єдиного консолідуючого чинника української нації.

Ключові слова: державне управління, законодавство, мова, мовна політика, проблеми, напрями вирішення.

Постановка проблеми. Формування та реалізація державної мовної політики в Україні на сьогоднішній день відбуваються в умовах докорінних суспільно-політичних змін, пов'язаних з повномасштабною військовою агресією та активізацією євроінтеграційного напрямку розвитку держави. У даному контексті мовне питання набуло статусу стратегічного складника системи національної безпеки, державного суверенітету та суспільної згуртованості. Потреба в подоланні наслідків системного витіснення української мови з публічно-правової сфери зумовлює необхідність розробки нових інструментів державного регулювання.

Набрання чинності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» створило правову основу для утвердження української мови в усіх сферах суспільної життєдіяльності, проте практична імплементація цих норм актуалізувала низку системних суперечностей. До них належать дефіцит ефективного інструментарію популяризації переходу на державну мову серед дорослого населення, а також об'єктивна потреба гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами захисту прав національних меншин і корінних народів. Подібні чинники вимагають ґрунтовного

наукового вивчення, виявлення деструктивних факторів у чинному механізмі правового регулювання та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації мовної стратегії держави, що й обумовлює актуальність дослідження даної проблематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дану проблематику досліджували такі науковці як О. Гарачковська, Г. Горбань, Х. Джупіна, Н. Дмитренко, Г. Малінська, І. Огієнко, Т. Плеханова, О. Тарасенко, Н. Шаповаленко та інші. Попри наявність масиву наукових праць, досі відчувається брак комплексних досліджень, які б розкривали чинне правове регулювання відповідно до поточних викликів воєнного стану та запитів євроінтеграції.

Постановка завдання. Метою статті є визначення проблем в сфері реалізації державної мовної політики України та розкриття напрямів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. У науковому дискурсі мовна політика України постає як сукупність законодавчих норм і стратегічних програм, спрямованих на врегулювання мовних процесів та адаптацію мовного середовища до сучасних суспільних викликів. Основними напрямками такої політики є утвердження державного статусу української мови, стимулювання її впровадження в усі публічні сфери, а також дотримання балансу через підтримку культурної та мовної багатоманітності. Слід зазначити, що завдяки мовній політиці формується національна ідентичність держави, що дозволяє їй впевнено позиціонувати себе на міжнародній арені. Отже, розробка мовних стратегій є надзвичайно важливим елементом державного управління, який сприяє єдності суспільства, стабільності та культурному розвитку.

Правовим фундаментом мовної політики слугує стаття 10 Основного Закону, що нормативно утверджує державний статус української мови та покладає на державу відповідальність за її всезагальне функціонування в суспільному просторі. Спеціальну правову базу для реалізації норм Конституції забезпечив Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Він став першим комплексним механізмом, що чітко регламентував обов'язкове використання української мови в усіх публічних сферах. Відтак, статус української мови сьогодні є питанням національної безпеки. Це підтверджується позицією Верховної Ради, яка розглядає утвердження державної мови як необхідну умову для стабільності та суверенного розвитку України.

Як зазначає І. Огієнко, мовна політика в Україні є на сьогодні важливим елементом для формування національної та геополітичної ідентичності, збереження культурної спадщини та забезпечення національної безпеки в цілому. Історично так склалось, що українська мова зазнавала систематичних утисків та репресій, що зумовило її складне становище у мовно-культурному дискурсі. У сучасних умовах повномасштабної війни з Росією мовне питання набуло нової актуальності, адже мова стала інструментом як об'єднання, так і протистояння агресії. Пріоритетами мовної політики залишаються все ж таки забезпечення конституційного статусу української мови як державної, її утвердження у сфері освіти, культури, медіа та публічного життя, а також створення умов для природного переходу громадян на українську мову. Це має відбуватися шляхом не примусу, а просвітництва, мотивації та створення якісного українськомовного контенту у житті кожного українця [4, с. 39–40].

Ескалація російської агресії у 2022 році, що стала продовженням конфлікту 2014 року, актуалізувала роль мовного чинника як важливого елементу національного самовизначення. Збройний конфлікт із росією розгортається не лише на полі бою, але й в плані інформаційно-культурної боротьби, де українська мова виступає головним консолідуючим фактором. Отже, державна мовна політика є надзвичайно важливим чинником захисту суверенітету. Перемога у війні та подальший розвиток країни неможливі без зміцнення «мовного фундаменту», який забезпечує національну єдність і слугує основою для формування стійкої української ідентичності.

Попри очевидну позитивну динаміку, триваючий процес повної імплементації норм мовного законодавства супроводжується низкою деструктивних факторів і системних викликів. По-перше, зберігається певна інерційність побутового спілкування, оскільки закон за своєю природою регулює виключно публічні сфери, залишаючи приватне спілкування поза правовим полем, де подекуди продовжує діяти практика двомовності. По-друге, спостерігається кадровий дефіцит та недостатня якість викладання, оскільки існує гостра потреба у кваліфікованих викладачах української мови саме для дорослого населення та державних службовців у віддалених регіонах. По-третє, цифрова сфера все ще потребує посиленого контролю, оскільки щорічні звіти Уповноваженого із захисту державної мови регулярно фіксують порушення щодо відсутності «українськомовних веб-сайтів»

і мобільних додатках приватного сектору». Крім цього, вагомим викликом є необхідність збереження балансу між утвердженням державної мови та узгодженням національного законодавства з міжнародними вимогами стосовно забезпечення мовних прав національних меншин у контексті європейської інтеграції України.

Мовна політика в Україні має ключове значення для збереження національної ідентичності та державної цілісності. Попри численні виклики, зокрема історичну спадщину, багатомовність та політичні впливи, Україна має всі передумови для успішного розвитку української мови. Реалізація законодавства, популяризація мови та повага до прав мовних меншин є основою для створення гармонійного мовного середовища. Очевидно, що наслідки багаторічної русифікації суттєво вплинули на мовну ситуацію в Україні, спричинивши зменшення використання української мови в окремих регіонах та посилення мовних суперечностей. Для подолання цих проблем необхідний системний і багаторівневий підхід, що включає реалізацію ефективної мовної політики, удосконалення освітніх програм, підтримку прав національних меншин та зміцнення позицій української мови в медійному та суспільному просторі [3, с. 58].

Отже, мовна політика України залишається актуальним питанням, оскільки країна досі перебуває у стані певної двомовності. Для подолання мовних суперечностей необхідно створювати умови для посилення ролі української мови в усіх сферах життя, а саме: посилення викладання української мови у школах і вищих навчальних закладах; – створення якісного україномовного контенту для дітей та молоді; стимулювання наукових досліджень у сфері української лінгвістики; популяризація української мови в культурі та медіа; розширення частки україномовного контенту на телебаченні, у кіно та в інтернет-просторі; підтримка україномовних видавництв, музики та театру; мотивація бізнесу до використання української мови у рекламі та обслуговуванні; державна підтримка україномовного середовища; виконання мовного законодавства в державних установах; надання підтримки громадським ініціативам, спрямованим на утвердження української мови; контроль за дотриманням мовних квот у медіа; повага до мовних прав національних меншин; творення програм для вивчення української мови представниками нацменшин; дотримання європейських стандартів у мовній політиці, збереження мовного розмаїття [2, с. 61–62].

Окремої уваги заслуговує питання підготовки кваліфікованих викладачів української мови. У деяких регіонах, особливо в громадах національних меншин, відчувається нестача викладачів, здатних якісно навчати української мови. Це ускладнює інтеграцію цих громад у загальнодержавний мовний простір. Тому важливим напрямом мовної політики має стати створення програм професійної підготовки та підвищення кваліфікації викладачів-філологів, а також впровадження методик, які сприяють ефективному вивченню української мови як другої для носіїв інших мов. Перспективи розвитку мовної політики в Україні полягають у подальшому зміцненні позицій української мови у всіх сферах суспільного життя. Важливими кроками мають стати посилення контролю за виконанням мовного законодавства, створення привабливого україномовного середовища, розвиток української мови в науці та технологіях. Особливу роль у цьому процесі відіграють викладачі-філологи, які не лише передають знання, а й формують мовну культуру та національну свідомість студентів [6, с. 33].

Отже, зважаючи на все вище наведене, можна дійти висновку, що для подолання виявлених негативних явищ та оптимізації мовної стратегії держави доцільно реалізувати комплекс взаємопов'язаних заходів. Так, пріоритетним напрямом має стати розгалужена інфраструктурна підтримка, що передбачає розширення мережі безкоштовних мовних курсів і «розмовних клубів» за ініціативи Міністерства культури та стратегічних комунікацій та органів місцевого самоврядування. В той же час необхідно забезпечити суворий контроль за виконанням рішень щодо приведення офіційного діловодства до актуальних норм правопису. У цифровому просторі доцільно застосувати методи «лагідної українізації» через створення пільгових умов оподаткування або грантової підтримки для вітчизняних ІТ-розробників.

Таким чином, модернізація українського суспільства неможлива без систематичного вдосконалення ідеологічних принципів, а ключовим аспектом такої модернізації є державна мовна політика. Ця політика повинна ставити на перший план розвиток української мови як важливого стимулу для спільності українського суспільства. Українська мова має забезпечувати всі сфери життєдіяльності країни і бути основою для інтелектуальних та політичних еліт. Загроза українському суверенітету з боку росії активізувала процеси національного й політичного самовизначення українського народу. Підтримка державної мови у всіх

аспектах життя сучасного українського суспільства є необхідною умовою для зміцнення та розвитку держави та визначення українського політичного ідентитету [5, с. 279–280].

Українська мова має залишатися об'єднувальним чинником для всього суспільства. Але разом із цим держава повинна підтримувати різноманіття, яке є багатством нашої країни. Повага до мовних прав національних меншин, відкритість до діалогу та прагнення до компромісу – це основні кроки до побудови суспільства, у якому кожен громадянин почуватиметься рівноправним та шанованим. Післявоєнна Україна стоїть перед важливим викликом – відновлення національної ідентичності та побудова інклюзивного суспільства. Одним із пріоритетних аспектів цього процесу є мовна стратегія та роль медіа в репрезентації культурного й соціального розмаїття країни. Мова й медіа є інструментами не лише для відродження, а й для створення міцного суспільного фундаменту, здатного забезпечити єдність у різноманітності [1, с. 24].

Отже, аналіз поточної ситуації свідчить, що державна мовна політика в Україні перебуває у новій фазі своєї реалізації. Якщо попередні етапи характеризувалися здебільшого створенням базового законодавчого забезпечення, то сучасний етап вимагає значно гнучкіших підходів. Ухвалений Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» заклав міцний фундамент, проте його імплементація стикається

із певними викликами. З одного боку, спостерігається багаторічний двомовний вжиток в побуті, а з іншої сторони держава має враховувати євроінтеграційні вимоги щодо дотримання мовних прав національних меншин. Більше того, повномасштабна військова агресія остаточно перевела питання мови в площину національної безпеки, що підтверджують заяви як представників Уповноваженого із захисту державної мови, так і рішення Національної комісії зі стандартів державної мови. Для того щоб комплексно структурувати виявлені деструктивні чинники та запропонувати чіткі напрями для їхньої нейтралізації, доцільно згрупувати головні проблеми та стратегічні напрями оптимізації мовної політики в табл. 1.

Отже, співвідношення проблем і напрямів їх вирішення, наведених у табл. 1, дозволяє стверджувати, що сучасна мовна політика України потребує виокремлення в самостійний, повноцінний фінансований сектор державного управління. Сучасні реалії диктують потребу у створенні розгалуженої, доступної для кожної вікової групи «лагідної українізації». Зокрема, це вимагає активного насичення внутрішнього ринку конкурентоспроможним цифровим та культурним продуктом, посилення вимог до мови веб-сайтів та запровадження дієвих освітніх програм для дорослого населення і військовослужбовців. Тільки завдяки поєднанню правових обмежень та стимулюючих заходів державна мова зможе повноцінно виконати свою ключову функцію, тобто стати безальтер-

Таблиця 1

Проблеми реалізації державної мовної політики в сучасних умовах та стратегічні напрями їх вирішення

Сфера	Наявні проблеми	Напрями їх вирішення
Нормативно-правова сфера	Наявність окремих законодавчих прогалів у регулюванні мовних прав національних меншин Необхідність узгодження законів із євроінтеграційними зобов'язаннями	Гармонізація національного законодавства з міжнародними вимогами Посилення адміністративної відповідальності за ігнорування норм державної мови
Освітня та кадрова сфера	Дефіцит безкоштовних мовних курсів і фахових викладачів української для дорослого населення	Масштабування мережі розмовних клубів Впровадження обов'язкових курсів підвищення кваліфікації
Інформаційно-цифрова сфера	Часте порушення прав споживачів щодо відсутності українськомовних сайтів Домінування іноземного (зокрема ворожого) контенту	Запровадження пільг для IT-розробників Посилення моніторингу цифрового простору Офісом Уповноваженого із захисту державної мови
Соціокультурна сфера	Інерційність побутового спілкування та збереження стійкої практики двомовності	Насичення ринку якісним українськомовним культурним продуктом
Міжнародна сфера	Агресивна російська пропаганда за кордоном під приводом «захисту прав російськомовних» Низька популярність мови у світі	Активне просування української мови як іноземної у провідних університетах світу

Джерело: складено автором.

нативним чинником згуртованості українського народу.

Висновки. Отже, беручи до уваги все вище наведене можна дійти висновку, що в сучасних умовах мовна політика України остаточно трансформувалася у визначальний чинник національної безпеки та державного суверенітету. Чинна нормативно-правова база, що спирається на статтю 10 Конституції України та норми базового Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», створює достатнє та надійне правове підґрунтя для розвитку української мови в усіх сферах життєдіяльності. Водночас повномасштабне вторгнення спричинило інтенсифікацію процесів самоідентифікації населення, де мова виступила ключовим інструментом контрпропаганди. Масовий перехід громадян на українську в приватному житті свідчить про формування внутрішнього суспільного запиту на зміцнення позицій державної мови, що забезпечує підтримку та легітимізацію відповідних законодавчих норм.

Проте практична імплементація мовної політики на сучасному етапі досі супроводжується

низкою деструктивних факторів, серед яких збереження двомовності в побуті, дефіцит безкоштовної освітньої інфраструктури для вивчення мови дорослим населенням, а також численні порушення в цифровому просторі, зокрема відсутність україномовних версій веб-сайтів. Окремим викликом залишається гостра потреба узгодження національного законодавства з європейськими стандартами захисту прав національних меншин. Для ефективного подолання виявлених проблем державна мовна політика має поєднувати методи суворого контролю в публічній сфері із заходами «лагідної українізації». Так, пріоритетними напрямками мають стати розвиток мережі розмовних клубів, надання пільг для ІТ-розробників, які здійснюють локалізацію програмних продуктів та насичення внутрішнього ринку якісним українським культурним контентом. Впровадження запропонованих рекомендацій дасть змогу гармонізувати законодавчі вимоги із запитами суспільства, мінімізувати соціальну напругу та остаточно закріпити статус української мови як єдиного консолідуючого чинника української нації.

Список літератури:

1. Гарачковська О. О., Дмитренко Н. В., Плеханова Т. М. Мовна стратегія й медіареєнтрація в післявоєнній Україні: наслідки для ідентичності та інклюзивності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2025. № 1. С. 19–26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/04>.
2. Джупіна Х. Мовна ситуація в Україні: шляхи її вирішення. Мова і право: лінгвістичний аспект розуміння, тлумачення та застосування права: матеріали міжвузівського круглого столу (04 березня 2025 року). Одеса: ОДУВС, 2025. С. 60–63.
3. Малінська Г. Д., Горбань Г. М. Мовна політика в Україні: сучасні виклики та перспективи розвитку української мови в багатомовному середовищі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2025. № 1. С. 56–61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/10>.
4. Огієнко І. Мовна політика України: виклики та пріоритети сьогодення: Current Trends in Young Scientists' Research: XII All Ukrainian Scientific and Practical Conference (April 25, 2024). Zhytomyr: Zhytomyr Polytechnic State University, 2025. С. 38–41.
5. Тарасенко О. Л. Реалізація державної мовної політики в Україні: європейський контекст. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 22. С. 276–282. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.22.276>.
6. Шаповаленко Н. Мовна політика в Україні: здобутки та виклики. Мова і право: лінгвістичний аспект розуміння, тлумачення та застосування права: матеріали міжвузівського круглого столу (04 березня 2025 року). Одеса: ОДУВС, 2025. С. 32–34.

Bessarab O. V. STATE LANGUAGE POLICY IN MODERN CONDITIONS IN UKRAINE: PROBLEMS AND DIRECTIONS FOR THEIR SOLVE

The article is devoted to identifying problems in the sphere of implementation of the state language policy of Ukraine and revealing directions for their solution. It is well known that in today's conditions the state language policy of Ukraine is undergoing significant transformations under the influence of European integration processes and the full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of our state. The issue of language has finally ceased to be a purely linguistic or cultural problem, turning into a defining element of the national security system. The adoption of the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State" laid a solid legal foundation for the development of the state language in all spheres of public life. However, the processes of its full implementation, overcoming the consequences of centuries-old

Russification and balancing the rights of national minorities in accordance with international standards give rise to numerous challenges. Therefore, the need for a comprehensive study of the problems of implementing language legislation and the search for effective mechanisms for their resolution determine the high relevance of this study.

It is determined that the language policy of Ukraine is a set of legislative norms and strategic programs aimed at regulating language processes and adapting the language environment to modern social challenges. It is noted that thanks to language policy, the national identity of the state is formed, which allows it to confidently position itself in the international arena. The problems of implementing state language policy in modern conditions are grouped, in particular, the preservation of bilingualism in everyday life, the shortage of free educational infrastructure for language learning by the adult population, as well as numerous violations in the digital space, in particular, the absence of Ukrainian-language versions of websites. Strategic directions for their solution are determined, for example, the development of a network of conversation clubs, the provision of benefits for IT developers who localize software products, and the saturation of the domestic market with high-quality Ukrainian cultural content. These measures will make it possible to harmonize legislative requirements with the demands of society, minimize social tension and finally consolidate the status of the Ukrainian language as the only consolidating factor of the Ukrainian nation.

Keywords: public administration, legislation, language, language policy, problems, directions of solutions.

Дата першого надходження статті до видання: 28.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 16.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 12.08.2026